

گفت‌وگوی روزنامه صبا با امیرمهدی ملک اسماعیلی، کارگردان مستند «صدای قدم آب»

روایت تداوم هزارساله مدیریت مردمی آب در دل کویر

فرهوند ناظریان
گفت‌وگو

کارگردان مستند «صدای قدم آب» از کشف تصادفی سوزن‌های سخن می‌گوید که به یکی از ماندگارترین میراث‌های فرهنگی ایران تبدیل شده است؛ نظام سنتی و مردمی مدیریت آب در شهر سمنان. امیرمهدی ملک اسماعیلی در این گفت‌وگو از پژوهش گسترده، چالش‌های بروکراسی اداری و اهمیت نگاه دوباره به شیوه‌های بومی سخن می‌گوید؛ شیوه‌هایی که قرن‌ها پیش بحران آب را با خرد جمعی و مشارکت مردمی حل کرده بودند.

مستند «صدای قدم آب» به چه مسئله‌ای می‌پردازد؟

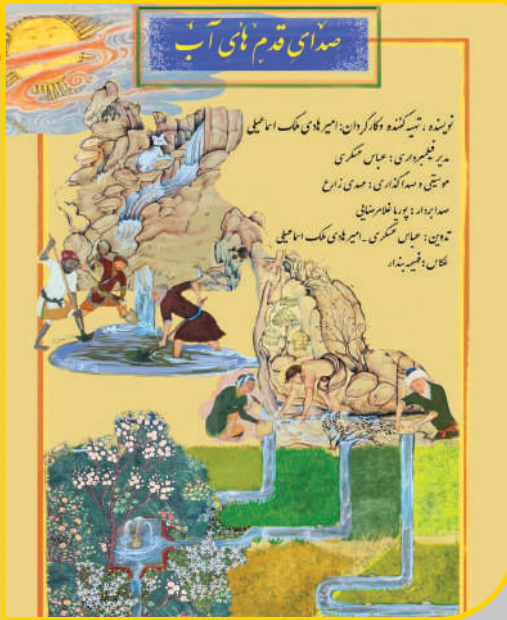
موضوع مستند درباره سیستم مدیریت مردمی آب در شهر سمنان است؛ سیستمی که بیش از هزار سال قدمت دارد و هنوز هم در همان ساختار سنتی خود ادامه پیدا کرده است. این نظام، در واقع نوعی میراث فرهنگی زنده به شمار می‌آید که همچنان در زندگی روزمره مردم نقش دارد و نشان می‌دهد چگونه یک شهر کویری با تکیه بر دانش بومی، توانسته منابع محدود آب را به شکلی عادلانه و کارآمد مدیریت کند.

چه چیزی شما را به ساخت چنین مستندی ترغیب کرد؟

به طور کامل اتفاقی در یکی از سفرهایم به سمنان با این موضوع روبه‌رو شدم. ابتدا صرفاً برایم جالب بود، اما بعد از کمی تحقیق متوجه شدم که این سیستم ریشه‌ای بسیار عمیق دارد. همین باعث شد مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی گسترده‌ای انجام بدهم تا بفهمم این نظام از کجا آمده، چطور کار می‌کند و چرا توانسته تا امروز دوام بیاورد. وقتی دیدم با پدیده‌ای فرهنگی و تاریخی روبه‌رو هستم که هنوز زنده است، تصمیم گرفتم آن را مستند کنم.

نگاه شما به مستند از چه جنسی است؟ مستند پژوهشی، روایی یا آزاد؟

اساس هر مستند واقعی بر پایه تحقیق است. برای من پژوهش کتابخانه‌ای و میدانی، نقطه‌آغاز همه چیز بود. هیچ داستانی از پیش تعیین شده‌ای در ذهنم نداشتیم؛ مسیر فیلم بر اساس داده‌های تحقیق و تجربه‌ی میدانی شکل گرفت. بنابراین، اثر من مستند داستانی نیست بلکه مستندی پژوهش محور و مشاهده‌گر است.

در روند تولید، با چه چالش‌هایی مواجه شدید؟
یکی از بزرگ‌ترین مشکلات، بروکراسی اداری بود. برای مثال، من دو ماه و نیم پیش از فیلم برداری با وزارت میراث فرهنگی مکاتبه کرده بودم تا مجوز حضور در برخی لوکیشن‌ها را بگیرم. اما وقتی به محل رفتیم، گفتند هنوز نامه نرسیده است! اگر یکی از اعضای شورای شهر سمنان لطف نمی‌کرد و همکاری نمی‌نمود، احتمالاً لوکیشن اصلی‌ام را از دست می‌دادم. از مسئولان انتظار داریم در چنین پروژه‌هایی که با حمایت نهادهایی مانند مرکز گسترش مستند و تجربی ساخته می‌شود، همکاری بیشتری داشته باشند تا این موانع اداری مانع تولید آثار فرهنگی نشود.

اشاره کردید که این فیلم با حمایت مرکز گسترش تولید شده. همکاری آن‌ها چگونه بود؟

بله، سرمایه‌گذار و تهیه‌کننده اصلی مستند، مرکز گسترش سینمای مستند و تجربی بود. همکاری‌شان بسیار خوب بود و واقعا از اصرار خود من بود که فیلم بعد از اتمام، در سایت رسمی مرکز منتشر شد تا مخاطبان بتوانند آن را ببینند. برای من ارتباط مستقیم با مخاطب اهمیت دارد، حتی اگر این نمایش زودتر از جشنواره‌ها اتفاق بیفتد.

در مسیر ساخت، آیا اتفاق یا کشفی پیش‌بینی نشده مسیر فیلم را تغییر داد؟

به آن معنا نه، چون چارچوب فیلم از ابتدا بر پایه مشاهده و تحقیق استوار بود. اما در جریان کار، وقتی با مردم محلی گفت‌وگو می‌کردم، به جزئیاتی برخوردیم که نگاه من را نسبت به مدیریت مردمی تغییر داد. فهمیدم این سیستم فقط تقسیم آب نیست، بلکه نوعی اعتماد اجتماعی و مشارکت مردمی است که قرن‌ها دوام آورده است.

مستند «صدای قدم آب» بیشتر برای چه مخاطبانی بحث دارد... مردم یا مسئولان؟

مخاطب اصلی من مردم هستند. البته مدیران و تصمیم‌گیران حوزه‌ی آب و میراث فرهنگی هم می‌توانند از آن درس بگیرند. اما هدفم این بود که مردم دوباره به ارزش‌های میراث بومی‌شان نگاه کنند؛ به نظامی که در دل کویر توانسته شهری سرسبز و زنده بسازد. این نگاه فرهنگی و هویتی برای من مهم‌تر از جنبه‌ی اداری یا آموزشی بود.

در این مستند، چه ایده یا نگاه تازه‌ای نسبت به مسئله آب ارائه شده؟

پیشنهاد فیلم این است که وقتی سیستمی بیش از هزار سال کارآمد بوده، شاید باید دوباره به آن نگاه کنیم. نباید همیشه فقط از کمبود آب حرف بزنیم؛ بلکه باید ببینیم مدیریت درست آب در گذشته چگونه بوده و چه عناصری از آن می‌تواند به امروز منتقل شود. این فیلم می‌گوید: اگر مردم در گذشته توانسته‌اند منابع را با مشارکت و اعتماد متقابل مدیریت کنند، امروز هم می‌شود با همان روحیه جمعی، بحران آب را بهتر فهمید و حل کرد.

می‌توانید کمی درباره ساختار و نحوه تقسیم آب در این سیستم مردمی توضیح دهید؟

بله، منبع اصلی آب از رودخانه‌ای است که از کوه‌های شمالی سمنان به سمت شهر می‌آید. در نقطه‌ای خاص، آب به شش شاخه تقسیم می‌شود و هر شاخه مربوط به یکی از شش محله‌ی قدیمی شهر است. نمایندگان این محله‌ها بر توزیع و استفاده‌ی آب نظارت می‌کنند تا عدالت و نظم برقرار بماند. تمام این نظارت‌ها و تقسیم‌ها توسط مردم و بدون ساختار رسمی دولتی انجام می‌شود. همین باعث شده سیستم قرن‌ها پایدار بماند.

به نظر می‌رسد بخش زیادی از جذابیت فیلم در مستندسازی از مردم محلی

است. بازخورد آنان چه بود؟

من اولین نمایش خصوصی فیلم را در خود شهر سمنان برگزار کردم، چون برایم مهم بود نظر مردم همان شهر را بدانم. آن‌ها بسیار استقبال کردند و از اینکه به میراث خودشان پرداخته‌ام، خوشحال بودند. برای من این نمایش نوعی قدردانی از مردم صمیمی و زحمتکش سمنان بود که در تمام مراحل فیلم برداری همکاری کردند.

آیا برای نمایش عمومی یا جشنواره‌ها برنامه‌ای دارید؟

فیلم در سایت رسمی مرکز گسترش منتشر شده و در دسترس عموم است. درباره جشنواره‌ها هم مرکز گسترش برنامه‌ریزی دارد، ولی هدف اصلی من همیشه دیده شدن فیلم توسط مخاطب واقعی بوده، نه صرفاً حضور در جشنواره. اگر تماشاگر عام با فیلم ارتباط بگیرد و درباره موضوع فکر کند، مأموریت من کامل شده است.

به عنوان فیلمساز، از ساخت این اثر چه تجربه‌ای به دست آوردید؟

بزرگ‌ترین درس برای من، درک اهمیت میراث زنده فرهنگی بود. گاهی ما میراث را فقط در محارمی با آثار موزه‌ای می‌بینیم، اما در واقع رفتار، مدیریت، و همزیستی مردم با طبیعت هم بخشی از میراث است. دیدن اینکه چطور یک شهر کویری با همکاری مردمش سرسبز و زنده مانده، برایم الهام‌بخش بود.

به نظر شما این مستند می‌تواند تأثیری عملی در مدیریت آب یا سیاست‌گذاری‌ها داشته باشد؟

امیدوارم. من حتی فیلم را به سازمان آب هم ارائه دادم و پیشنهاد کردم که به این نگاه بومی توجه کنند. همیشه گفته می‌شود «کمبود آب داریم»، اما کمتر کسی به این فکر می‌کند که چرا در گذشته با همین منابع محدود، مردم دچار بحران نمی‌شدند. دلیلش مدیریت جمعی، احترام به نوبت و عدالت در مصرف بود. اگر این روحیه احیا شود، شاید بتوانیم از بحران عبور کنیم.

آیا ساخت این فیلم برای شما بازگشت مالی داشت یا بیشتر حاصل دغدغه شخصی بود؟

بازگشت مادی بسیار اندک بود. این کار بیشتر حاصل دغدغه شخصی من نسبت به موضوع آب و عشق به مستندسازی بود. احساس می‌کردم وقتی چنین سیستم زیبا و هوشمندانه‌ای در دل تاریخ وجود دارد، باید آن را روایت کرد تا دیگران هم ببینند و یاد بگیرند.

هم اکنون در سینماهای سراسر کشور
 هادی حجازی فر، میرسعید مولویان، شبنم قربانی، بابک کریمی، سیدعلی صالحی، امیردژاکام اردشیرستمی، حسین شریفی ترمز، کرمانیان ارغوان عزیزلی، با حضور افتخاری سید آقاخانی و هنرمندی علی مصفا
 سید محمد رضا خردمندان، مهدی فرجی
 محصول سازمان سینمایی سوره
 GUARDIAN OF THE FIELD